

HARDERWIJK

Veluws Museum

Donkerstraat 4, 3840 AB Harderwijk
Telefoon 03410-14468

openingstijden

mei-september

maandag-vrijdag 9.00-17.00 uur

zaterdag 13.00-16.00 uur

oktober-april

maandag-vrijdag 9.00-17.00 uur

De Kleine Helling van Aart Hamstra, circa 1910.

Schrijven over de visserijafdeling in het Veluws Museum te Harderwijk betekent in dit stadium schrijven over een nieuwe afdeling die nog niet voor het publiek is opengesteld.

Uit het bovenstaande valt reeds te concluderen dat het Veluws Museum geen echt maritiem museum, de naam duidt eerder op het tegendeel. De stichters van het museum stond in 1950 iets vaags voor ogen als het behoud van de Veluwe cultuur, menend dat Harderwijk daarvoor de lokatie bij uitstek was. Gaandeweg is deze ruime doelstelling wat scherper omlijnd en zo ontstond een aantal hoofdonderwerpen, die samen thans de permanente tentoonstelling omvatten. De prehistorie van de Noordwest-Veluwe en een klederdrachtdiorama vormen nog de exponenten van de toen gedachte Veluwe identiteit van het museum. De geschiedenis van de stad Harderwijk en de daar eertijds gevestigde Geïerde Academie en Provinciale Munt nemen nu een veel belangrijker plaats in. En dat zal straks ook voor de zo on-Veluwse Zuiderzeevervisserij gelden.

De naam Veluws Museum kan dus, op zijn zachtst gezegd, misleidend worden genoemd, gezien de omstandigheid dat het museum zich voornamelijk beperkt tot de lokale geschiedenis en in een enkel geval niet verder reikt dan een klein deel van de Veluwe. Zodoende kon voor de nieuwe visserijafdeling de werktitel worden gekozen: Harderwijk en de Zuiderzeevervisserij vanaf 1850. De tijdsperiode is natuurlijk niet willekeurig bepaald.

Hieraan liggen enerzijds pragmatische overwegingen ten grondslag: van vóór dat tijdstip is in Harderwijk onvoldoende materiaal aanwezig om het onderwerp op boeiende wijze zichtbaar te kunnen maken. Anderzijds is het zo dat de Zuiderzeevervisserij vanaf 1850 scherp af te bakenen ontwikkelingen doormaakte: van bloei tot verval en de uiteindelijke verdwijning door afsluiting en inpoldering van deze binnenzee. De daaraan parallel lopende economische, sociale en ecologische veranderingen lenen zich tevens voor een presentatie vol contrasten. Het is geen toeval dat de nieuwe visserijafdeling het slot zal vormen van de rondgang door het museum. Harderwijk leunde aan het eind van zijn ruim 700-jarig bestaan zwaar op de vanouds beoefende visserij die tot de Tweede Wereldoorlog als voornaamste bron van inkomsten voor de stad overbleef.

Eens was Harderwijk een niet onbetekenend lid van het Hanzeverbond, waar landheren rekening mee dienden te houden. Een chauvinistische kroniekschrijver meldde het volgende over het zestiende-eeuwse Harderwijk: '... een nering- en schatrycke Stadt, de foelucht, de honing-bye en melck-koey der behoefte Vorsten'. In de negentiende eeuw was de stad een 'ville morte', nog net goed genoeg voor de vestiging van het Koloniaal Werfdepot, waar vrijwilligers zich tegen een fors handgeld verbonden tot enige jaren krijgsdienst in de koloniën.

Visserijtentoonstelling in het Veluws Museum kort na de opening in 1953. Op de achtergrond schilderijen van Eibert den Herder.

'Het gootgat van Europa' werd Harderwijk genoemd, omdat de contractanten het handgeld konden verbrassen in de rijkelijk aanwezige drankhuizen en bordelen. Deze aftakeling legde het belang bloot van de plaatselijke visserij en de nevenbedrijven en het is daarom niet verbazingwekkend, dat het protest tegen de afsluiting van de Zuiderzee luid opklonk uit Harderwijk. In het eerste kwart van deze eeuw trad de legendarische Eibert Den Herder op als woordvoerder van de tegenstanders, zich noemende industrieel te Harderwijk en in één moeite door: afstammeling van de stichters van Harderwijk. Wat van zijn onbesuisde aanvallen op de regering en ingenieurs van de Zuiderzeewerken overbleef, zijn een twintigtal brochures en twee boeken, ruim vijftig in naïeve trant vervaardigde schilderijen en een uniek te noemen film die hij in 1931 liet maken om de veelzijdigheid en de economische waarde van de visserij aan te tonen. Beperkt door hun Veluwe visie hebben de oprichters van het museum aan visserij weinig aandacht besteed en grote kansen laten liggen op het moment dat het restant van de vloot in hoog tempo werd gesaneerd. Het was allemaal nog zo gewoon en de vermeende heroïek van het vissersbedrijf liet zich moeilijk aflezen van onbegrijpelijke, primitieve en vaak geschonden werktuigen. In de jaren zeventig moest feitelijk een samenhangende visserijcollectie van de grond af worden opgebouwd. Het museum bezat zelfs geen bottermodel en leende er een van het Zuiderzeemuseum ten behoeve van een tijdelijke presentatie. De modellenverzameling kwam tot stand dankzij de heer P. J. Engelgeer, oud-scheepstimmerman op de Kleine Helling van Aart Hamstra te Harderwijk. Niet alleen bouwde hij modellen van alle voor Harderwijk relevante scheepstypen, maar ook een fraaie maquette van zijn geliefde Kleine Helling. Het geleende bottermodel kon terug naar Enkhuizen. De heer Engelgeer vervaardigde, vlak voor zijn dood, nog een open-gewerkt bottermodel en serie modellen, die de bouwvolgorde van een botter laten zien. Harderwijker vissers hebben niet de naam erg behoudend te zijn, maar het succes van een jarenlange verzamelactie door de museumstaf onder de plaatselijke vissersbevolking zou bijna van het

Eibert den Herder, tegenstander van de afsluiting van de Zuiderzee, toont een van zijn schilderijen.

Exterieur van het Veluws Museum.

tegendeel getuigen. Veel is nog van zolders en uit schuren gekomen, de liquidatie van de werf Van Oost te Harderwijk leverde een schat aan materiaal op. Terwijl aldus de collectie op gewenst niveau werd gebracht, vond in 1979 een belangrijke uitbreiding van de museumgebouwen zijn beslag. Een verzameling en zaalruimte waren beschikbaar, het zou echter tot 1984 duren voordat een goed plan voor de nieuwe visserijafdeling kon worden ontwikkeld. Het museum werd vooral gehandicapt door de geringe prioriteit die subsidiënten gaven aan de kosten, gemoeid met het maken van voorbereidende plannen. Het is thans gereed en kan worden uitgevoerd. Wanneer alles volgens plan verloopt, zal de nieuwe afdeling medio juni 1986 voor de bezoekers opengesteld worden. Het plan voorziet in een sobere en moderne presentatie om het visserijverhaal niet te besmetten met de bruineschepen-romantiek. Thema's die behandeld zullen worden zijn: de ontwikkeling van het Zuiderzeegebied, de economisch belangrijke vissoorten, visserijtechnieken, scheepstypen, de vissersbevolking en de nevenbedrijven. In drie fasen komen deze thema's telkens aan de orde: 1850-1900, 1900-1932, 1932-1965 (voltooiing van de inpoldering voor Harderwijk). Spectaculair zal het bottervooronder zijn, dat de bezoeker een kijkje gunt op het leven aan boord. Met deze nieuwe afdeling hoopt het museum meer recht te doen aan Harderwijks visserij-verleden dan in de huidige opstelling geschiedt.